

**Osmanlı'nın Köy Korucuları Sistemi Teşebbüsü: Manastır Vilayetinde Fahri
Zaptiyelerin İstihdam Edilmesi**

*Village Guards System of the Ottoman Empire: Employment of Honorary Zaptiyes in
Monastir Province*

Mehmet KÖSEOĞLU¹

¹Dr., Mehmetkoseoglu.balkan3@gmail.com, orcid.org/0000-0003-1944-8430.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi Geliş/Received: 08.11.2024 Kabul/Accepted: 24.06.2025 DOI: 10.18069/firatsbed.1581549	ÖZ Berlin Antlaşması'ndan (1878) sonra özellikle de Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerini kapsayan Makedonya coğrafyası Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan tarafından sınırlarına dahil edilmek istenmiştir. Makedonya vilayetlerinde ikamet eden Rum, Sırp ve Bulgarlar bağlı oldukları kilise ve destekledikleri Balkan ülkelerinin menfaati için birbirleri ile çatışmaya başlamışlardır. Mücadeleler, kimi zaman kendilerine ait kilise ve mektep açma rekabeti ile kimi zaman ise teşkil ettikleri çetelerin terör faaliyetleri ile devam ettirilmiştir. Osmanlı Hükümeti, Makedonya kentlerine hâkim olan terör faaliyetlerini bertaraf etmek amacıyla yoğun gayretler sarfetmiştir. Hükümet, bu amaçla ekonomik, askeri, siyasi ve dini alanlarda çeşitli tedbirler almaktan geri durmamıştır. Osmanlı'nın çeteler ile mücadelede özellikle de askeri alanda ortaya koymuş olduğu tedbirler araştırmaya değer niteliktedir. Çalışmamızda Osmanlı idarecileri tarafından çeteler ile mücadelede asayiş sağlama hususunda Manastır Vilayeti'nde uygulamaya sokulan tedbirlerden biri olarak Emniyet Komisyonlarının teşkil edilmesi ve Fahri Zaptiyelerinin istihdam edilmesinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla kaynak olarak daha çok Osmanlı Arşiv belgelerinden faydalanılmakla birlikte araştırma eserler, İngiliz konsolosluk raporları ve salnamelere de başvurulmuştur.
Anahtar Kelimeler Makedonya, Manastır, Emniyet Komisyonları, Fahri Zaptiyeler, Çeteler	ABSTRACT After the Treaty of Berlin (1878), the geography of Macedonia, including the provinces of Thessaloniki, Bitola and Kosovo, was wanted to be included in the borders of Greece, Bulgaria and Serbia. Greeks, Serbs and Bulgarians residing in the Macedonian provinces began to fight with each other for the benefit of the churches they were affiliated with and the Balkan countries they supported. The struggles continued sometimes with the competition to open their own churches and schools, and sometimes with the terrorist activities of the gangs they formed. The Ottoman Government made great efforts to eliminate the terrorist activities that dominated the cities of Macedonia. To this end, the government did not refrain from taking various measures in the economic, military, political and religious fields. The measures taken by the Ottoman Empire in the fight against gangs, especially in the military field, are worth researching. In our study, it was aimed to investigate the establishment of Security Commissions and the employment of Honorary Zaptiyes as one of the measures implemented by the Ottoman administrators in the Manastır province to ensure public order in the fight against gangs. For this purpose, although Ottoman Archive documents were mostly used as sources, research works, British consulate reports and yearbooks were also used.
Keywords Macedonia, Bitola, Security Commissions, Honorary Zaptiyes, Gangs	

Atıf/Citation: Köseoğlu, M. (2025). Osmanlı'nın Köy Korucuları Sistemi Teşebbüsü: Manastır Vilayetinde Fahri Zaptiyelerin İstihdam Edilmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 3, 993-1006.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Mehmet KÖSEOĞLU, Mehmetkoseoglu.balkan3@gmail.com.

1. Giriş

Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) sonunda taraflar arasında imzalanan Berlin Antlaşması (1878) ile birlikte Makedonya bölgesi, Osmanlı idaresine bırakılmıştır. Bu tarihten itibaren Bulgaristan Prenslığı ile Yunanistan, Sırbistan ve Romanya devletleri Makedonya topraklarının kendi sınırlarına dahil edilmesi gerektiğini ileri sürüp bu doğrultuda politikalarına yön vermişlerdir. Bu devletlerin yanı sıra bazı Arnavut liderleri de Kosova ve Manastır vilayetlerinin gelecekte kendi özerk bölgelerinin bir parçasını oluşturmasını arzu etmişlerdir (Jelavich, 2013: 95). Ayastefanos Antlaşması ile tarih sahnesine çıkarılmaya çalışılan Büyük Bulgaristan idealini gerçekleştirmek isteyen Bulgar Hükümeti, 1885 yılında Osmanlı'nın Doğu Rumeli topraklarını sınırlarına katarak ilk adımı atmıştır. Bulgaristan için ideallerine ulaşmanın ikinci ayağı Makedonya topraklarının ilhak edilmesi olmuştur. Bulgarlar, 1880'li yıllarda Makedonya'daki ulusal Bulgar davası çerçevesinde iki farklı yolda faaliyet yürütmeye başlamışlardır ki bunlardan birincisi evrim diğeri ise devrimci yoldu. Evrimci kanadı temsil eden Bulgar Eksarhlığı, Makedonya'da kilise ve okul mücadelesinde rol oynarken devrimci kanat ise bu topraklarda teşkil ettirilen çeteler¹ vasıtasıyla silahlı ayaklanmayı yürütmüştür (Hacısalıhoğlu, 2020: 42). Yunanlılar, Makedonya'da Bulgar milliyetçi faaliyetlerine karşı Helen direncini artırmak amacıyla Atina ve İstanbul'da dernekler kurmuştur. Onlar daha sonra Makedonya mücadelesini yerelde sürdürmek amacıyla Selanik ve Manastır vilayetlerinde dernekler kurmaya başlamış ve Manastır'da 1880 yılında propaganda amaçlı kurulan Karteria (Dayanma) bunlardan sadece birini oluşturmuştur (Adanır, 2001: 111). Bu tarihlerden sonra Bulgarlar ve Yunanlılar, Makedonya vilayetlerine silahlı çeteler göndermeye başlamışlardır (Belen, 2016: 86). Bulgarlar ve Yunanlılar tarafından Makedonya'da nüfuz elde etme adına gerçekleştirilen propaganda faaliyetlerine daha sonra Sırp da dâhil olmuşlardır. Böylece Sırp, 1886 yılında Sveti Sava adında bir dernek kurarak Makedonya vilayetlerinde bir yandan ulusal kilise ve okullar açmaya gayret gösterirken diğer yandan da meydana getirdikleri çeteler vasıtasıyla Bulgar ve Yunanlılara karşı propaganda mücadelesine başlamışlardır. Ancak Sırp Hükümeti daha sonra bu derneğin faaliyetlerini kısıtlayarak Sırp adına gerçekleştirilecek eylem ve hareketleri kendisi üstlenmiştir (Adanır, 2001: 114). Böylece hem Balkan devletleri hem de büyük güçler tarafından desteklenen çeteler Rumeli topraklarında faaliyet göstermeye başlamıştır (Bayıl, 2019: 868). Balkan devletleri tarafından teşvik edilen çeteler, 1880'li yılların başından itibaren Makedonya vilayetlerinin her bölgesinde eşkıyalık faaliyetleri icra etmeye başlamıştır. Osmanlı kuvvetleri her geçen gün sayısı artan bu çeteler ile çoğu yerde şiddetli çatışmalar yaşamıştır. Söz konusu yıllarda Selanik'in bilhassa Doğu Rumeli ile Bulgaristan sınırlarına yakın alanlarda çatışmaların yoğunluğu ve şiddeti artmış ve güvenlik güçlerinin başarılı mukavemeti neticesinde eşkıyalık faaliyetleri önemli oranda azalmıştır. Bölgedeki İngiliz konsolosların raporlarında aktardıklarına göre yerel idarecilerin ahalinin can ve malını korumak için yürürlüğe koymuş oldukları düzenlemeler halkın yönetime olan güven duygusunu artırmış ve onların çetelere sırt dönmelerini kısmen sağlayabilmiştir (TNA., F.O. 424/124, No. 146, s. 74-75). Aynı dönemde Kosova Vilayeti'nin Bulgaristan ile Sırbistan sınırına yakın Priştine, Üsküp ve Kumanova'da Arnavut ve Bulgar çetelerinin kayda değer bir kısmı bertaraf edilmiştir. Bu tarihlerde Prizren, Yenipazar, İpek ve Ohri kazalarına ziyaret gerçekleştirenler burada asayiş ve sükûnetin temin edilmiş olduğunu ifade etmiştir (TNA., F.O. 424/124, No. 147, s. 76).

Manastır Vilayeti, 1912 Balkan Savaşlarına kadar olan süreçte Osmanlı şehri olmaya devam etmiştir. Manastır, Osmanlı'nın genelde Balkanlar ve özelde ise Makedonya coğrafyasının en önemli yerleşim yerlerinden biri olmuştur (Öztunç, 2020: 23). Osmanlı'nın Rumeli topraklarında Selanik Vilayeti'nden sonra en önemli ikinci şehir konumunda bulunan Manastır III. Ordu karargahına da ev sahipliği yapmıştır.

¹ Sözlükte çete kavramı, bir reisin idaresi altında bulunan topluluk, çapulcu ve akıncı takımı olarak adlandırılırken eşkıya kavramı ise dağda, kırdan yol kesen haydutlar olarak tanımlanmaktadır (Parlatır, 2014: 292, 420). Çeteler genellikle siyasi amaçla bir araya gelen topluluklar olarak görülmelerine karşın eşkıya tabiri ise soygunculuk yapmak amacıyla faaliyetlerde bulunanları çağrıştırmaktadır. Bu her iki kavram sözlükte farklı anlamlar ihtiva ediyor olsalar da sıklıkla bir birbirinin yerine kullanılmaktadır. Çalışmamızda da çete ve eşkıya kavramları birlikte kullanılmıştır. Nitekim Osmanlı'nın son yıllarında özellikle de Makedonya bölgesinde çete ve eşkıya eylemleri iç içe geçmiştir. Çete mensupları yol kesip soygunculuk yaptığı gibi eşkıyaların da çetelere hizmet ettiği ve dolayısıyla komitelerin yönlendirmeleriyle hareket ettikleri Osmanlı Arşiv vesikalarında sıklıkla görülmektedir. Bu sebeple Osmanlı kaynaklarında aynı tür eylemleri gerçekleştirenleri kimi zaman çete kimi zaman ise eşkıya denilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Vilayette aynı zamanda 12 ülkenin diplomatik temsilcisi bulunduğu konsolosluklar şehri olarak adlandırılmıştır (Köseoğlu, 2024: 20). Kentte 1896 yılı itibariyle konsoloslukları bulunan devletler arasında İngiltere, Fransa, Rusya, Romanya, Sırbistan, Yunanistan, İtalya ve Avusturya-Macaristan yer almıştır (Manastır Vilayet Salnamesi, 1896: 82). Manastır, 1835 yılına kadar Rumeli Vilayeti merkezi ve 1844-1868 yılları arasında ise sancak merkezi konumunda olmuştur. 1864 *Vilâyet Nizamnamesi* ile birlikte kent, Debre, Serfice, Elbasan ve Görice sancaklarından oluşan Manastır Vilayeti'nin merkezi statüsüne kavuşturulmuştur. 1874 yılında yapılan düzenlemeler sonucunda Manastır Vilayeti sınırlarına Kırçova, Pirlepe, Florina Grebene ve Kesriye kazaları dâhil edilmişti (Özcan, 2013: 356). Vilayetin idari taksimatı 1905 yılı itibariyle şöyleydi; Manastır merkez sancak konumundaydı ve bu sancağa Filorina, Kırçova, Ohri, Pirlepe, Görice sancağına Kolonya, Kesriye, İsterova, Elbasan sancağına Gramiş, Pekliye, Serfice sancağına Grebene, Alasonya, Kozana, Kayalar, Naslic, Debre sancağına ise Debre-i Zir, Rikalar ve Mat kazaları bağlıydı (Nizamoğlu, 2014: 645). Manastır Vilayeti'nde 1881 ile 1893 yılları arasında 225.534 Müslüman, 227.766 Rum, 205.892 Bulgar ve 5.072 Yahudi nüfusu mevcuttu (Karpas, 2010: 304). Manastır nüfus yapısına ilişkin olarak sadece yukarıda verilen tarih aralığının belirtilmesinin sebebi çalışmamızın konusunun bu dönemi ihtiva ediyor olmasıdır.

2. Osmanlı Hükümeti'nin Manastır Vilayeti'nde Eşkîya Faaliyetleri ile Mücadele Yöntemleri

Manastır Vilayeti, sahip olduğu coğrafi konumu ve demografik yapısının çeşitliliği sebebiyle eşkıya faaliyetlerine oldukça müsait bir durumda olmuştur (BOA, DH.MKT: 1350-97). Manastır Vilayeti'nde 1880'li yıllarda eşkıyalık faaliyetleri yoğunluk kazanmaya başlamış ve vilayetin neredeyse tüm bölgeleri bu durumdan etkilenmiştir. Eşkîya, ahalinin huzurunu kaçırmak için her türlü vasıtaya başvurmaktan geri durmamıştır. Yağma ve hırsızlık faaliyetlerinde bulunmakla birlikte Hristiyan ve Müslüman fark etmeksizin kendilerine karşı gelen kişileri kaçırp esir etme cesaretinde bulunmuştur. Öyle ki 1886 yılında eşkıya tarafından Hristiyan halktan bazı kişilerin kaçırılarak esir tutulduklarının haberinin alınması üzerine asker ile zabitalardan oluşan müfrezeler bu esirleri kurtarmak için yoğun mücadele vermiştir (BOA, Y.PRK.ASK: 32-69). Yine aynı yıl Manastır Vilayeti sınırları içerisinde asayiş bozucu hareketlerde bulunan Silbonis öncülüğündeki eşkıya mensupları ile askeri müfreze arasında vuku bulan çatışmada Silbonis ile eşkıya mensuplarından bazıları öldürülmüş olmakla birlikte bazıları da yaralı olarak ele geçirilmiştir (BOA, DH.MKT, 1357-48).

Manastır Vilayeti'nde eşkıya ile mücadelede askeri kuvvetlerin etkin kullanılması mücadelenin başarıya ulaştırılması açısından önem arz etmiştir. 1886 yılının Ekim ayında Bulgaristan'dan Makedonya taraflarına geçmeye hazırlanan eşkıyanın eylemler gerçekleştirmesinin engellenmesi için tedbirlerin alınması gerektiği hükümet tarafından Rumeli vilayet idarecilerine bildirilmiştir. Buna karşı Manastır valisi verdiği cevapta icap eden tedbirlerin alınacağını ancak mevcut durumda askeri ve zaptiye kuvvetlerinin yeterli olmadığını daha önce de bildirdiğini ve bu kuvvetlerinin sayısının bir an önce artırılması gerektiğini söylemiştir (BOA, DH.MKT: 1372-71). Manastır Vilayeti'nde 1886 yılının Eylül ayında jandarma sayısının artırılması hususunda Seraskerlik ile Sadaret makamları arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir (BOA, DH.MKT: 1366-141). Manastır Vilayeti'nde müfrezelerin, bağlı oldukları askeri kıtalarına gönderileceği dolayısıyla bulundukları mevkiden kaldırılacağı planları yapılmıştır. Bunun üzerine Manastır valisi, hükümet yetkililerine başvurarak müfrezelerin eşkıya ile mücadelede önemli rol oynadıkları ve onların yerlerinden kaldırılmaları durumunda vilayetteki asayiş tesis etme çabalarının zarar göreceğini belirtmiştir. Konu Meclis-i Vükelâ'ya taşınmış ve meclis tarafından alınan 16 Kasım 1887 tarihli kararda asayiş ve emniyetin muhafazasının hayati derecede önemli olması dolayısıyla buralarda jandarma sayısının artırılmasından ziyade askerler vasıtasıyla asayişin temin edilmesine itina gösterilmesinin daha isabetli olacağı ifade edilmiştir (BOA, MV: 26-25). Manastır'da 1.786 vilayet zaptiyesi mevcut olmakla birlikte bu zaptiyelerin yıllık tahsisatı ise 3.488.104 kuruştan ibaretti. Bu yönüyle vilayet zaptiyesinin mevcudunun yeterli sayıda olduğu ancak bu mevcudun etkili bir biçimde kullanılmadığı yetkililerce ifade edilmiştir. Vilayette görevli zaptiyelerin maaşlarının yetersiz oluşu onların eşkıya ile mücadelelerinde elbette bir zafiyet meydana getirmekte olduğu düşünülebilir. Bu sebeple özellikle de piyade ve süvari zabitanların maaşlarına yıllık olarak 1.201.308 kuruş zam yapılması gerektiği açık bir biçimde dile getirilmiştir (BOA, DH.MKT: 1366/3).

Güvenlik güçlerinin eşkıya ile mücadelede istenilen başarıyı elde etmesi ve istihbarat faaliyetlerinin verimli sürdürülebilmesi için haberleşme ve ulaşım kabiliyetlerinin çağın gerektirdiği ölçüde ve hatta ötesinde olması hayati önem taşımaktadır. Öyle ki askeri kuvvet ne kadar eğitilmiş olursa olsun haberleşme imkanlarından yeterince faydalanamazsa eksik kalacağı aşikardır. Manastır Vilayeti idarecileri ile hükümet

yetkililerinin bunun farkında olarak hareket etmiş oldukları görülmektedir. Nitekim yetkililer tarafından vilayetteki çete yapılanmalarına karşı kurumlar arası hızlı haberleşmenin sağlanabilmesi için kazalarda telgraf makinelerinin ve diğer gerekli malzemelerin temin edilmesine gayret gösterilmiştir (BOA, DH.MKT: 1350-97).

Manastır Vilayeti'nde eşkıya faaliyetlerinin yoğun olduğu dönemlerde idarecilerin bazen yanlış hareket ettikleri ve zafiyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. Nitekim 1886 yılının Ekim ayında eşkıyanın baskı ve eylemlerinden dolayı bir kısım Manastır ahalisi, idarecilere dilekçeler vererek şikayetlerini iletmışlerdi. Ancak yapılan şikayetlerin vilayet yöneticileri tarafından dikkatte alınmadığı anlaşılmış hükümet yetkilileri gerekli muamelenin yerine getirilmesini Manastır Vilayeti'ne tebliğ etmiştir (BOA, DH.MKT: 1374-40).

Manastır Vilayeti sınırları içerisinde faaliyet gösteren eşkıya reisinin ve mensuplarının yakalanması için ödül vaadi yöntemine başvurulduğu anlaşılmaktadır. Bu hususta eşkıyanın yakalanmasında önemli rol oynayanlar için bir defalık olmak ve gerektiği zaman tekrarlanmak üzere yüz bin kuruşa kadar para harcanmasına yönelik teklif Manastır Valisi tarafından hükümet mercilerine iletilmiş ve konu Meclis-i Vükelâ'ya taşınmıştır (BOA, DH.MKT: 1462-12). Vilayet sınırları içerisinde 1887 yılı itibarıyla 22 farklı çete grubu mevcuttu ve her çete reisinin ismi hükümet yetkilileri tarafından bilinmekteydi. Meclis-i Vükelâ, 12 Ekim 1887 tarihli kararında çete reisini yakalayanlara 5.000 kuruş, bunların yakalanmasına yardım edenlere 2.500 kuruş ve çeteye mensup fertlerden herhangi birini yakalayanlara ise 500 kuruştan 1.000 kuruşa kadar mükafat verileceğinin uygun olacağına hükmetmiştir. Kararda özellikle de çete reisleri ve fertlerinin isimlerinin yerel yetkililer tarafından biliniyor olması hasebiyle yolsuzluk yapılmayacağının umulduğu hususu üzerinde durulmuştur. Böylece Manastır Vilayeti tarafından istenen 100.000 kuruşun ödenmesine karar verilmiştir (BOA, İ.MMS: 94-3954).

Manastır Vilayeti'nde eşkıya ile etkili mücadele edilmesi amacıyla 1886 ile 1887 yıllarında örfi idare ilan edilmiştir (BOA, MV: 27-24). Manastır'da eşkıya ile mücadele ve asayişin temini için hafiye istihdam edilmesi düşünülmüştür (BOA, DH.MKT: 1519/22). Manastır Valisi Halil Rifat Paşa, hafiye teşkilatının oluşturulmasının kentteki eşkıyanın üstesinden gelmek için önemli olduğunu ve bunun için 24.000 kuruşa ihtiyaç duyulacağını merkez hükümete iletmıştır. Nihayetinde 25 Eylül 1887 tarihli Meclis-i Vükelâ kararıyla aylık 4.000 kuruşun o yıl boyunca hafiye istihdamı için tahsis edilmesi uygun görülmüştür. Böylece kentte Hristiyan ve Müslümanlardan geçici olmak suretiyle hafiye istidam edilmiştir (Birol ve Akpınar, 2015: 148).

Manastır Vilayet idarecilerini 1880'li yıllarda en çok meşgul eden ve vilayette asayişin sağlanması hususunda sarf edilen çabaları çoğu zaman beyhude kılan eşkıya gruplarından biri de Debreler ismi ile anılan eşkıya grubuydu. Debre-i Bala ve Zir kazalarında Debreler eşkıyasının etkin olduğu mahallerde bu eşkıya tarafından 33 Hristiyan esir edilmiştir. Yerel idareciler, bu bölgelerde eşkıya grubuna karşı hangi önlemler alınırsa alınsın fayda etmediğinden yakınmışlardı. Nitekim Debreler eşkıyası yüzer ve ellişer kişiden oluşan çeteler oluşturmak suretiyle halkı gasp etmekle birlikte koyun ve büyükbaş hayvan hırsızlığı yapmışlardır. Eşkıya grubunun faaliyetleri dolayısıyla özellikle de bölge halkı maddi kayıplar yaşamıştır. Zor zamanlar geçiren bölge halkı vilayette bulunan yabancı konsoloslara müracaat etmekten geri durmamıştır. Konsoloslar tarafından raporlaştırılan bu şikâyetler yabancı gazetelerin hükümet aleyhindeki yayınlarına kaynaklık yapmıştır. Sultan İkinci Abdülhamid'in emri doğrultusunda icra edilen etkili güvenlik tedbirleri sayesinde Manastır Vilayeti ile Görice ve Prizren sancaklarında iki ay içerisinde 66 eşkıya mensubu ele geçirilmiş ve çok sayıda kişi de kaçmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla bölgede asayiş kısmen sağlanabilmiştir, ancak Debre eşkıyasının üstesinden gelmek için hükümet tarafından daha ciddi adımların atılması gerekliliğine inanılmıştır. Bu durum gerçekleşene kadar Manastır Vilayeti'ne tasallut olan Debreler eşkıyasının bertaraf edilmesi ve onların elinde bulunan esirlerin kurtarılması amacıyla bir tedbir hareketi olmak üzere eşkıya reisleri ile beraberindekilerden gruplar oluşturularak bazı kazalarda istihdam edilmeleri önerilmiştir. Buna göre eşkıyanın ileri gelenlerinden 5 kişi belirlenecek ve bunların maiyetlerine 10'ar kişi verilerek maaşa bağlanıp tayinleri gerçekleştirilecekti. Eşkıya liderlerine beşer yüz ve efradına ise yüzer kuruş verilecekti. Böylece bu kişilere verilecek para miktarının yıllık olarak 90.000 kuruş olacağı belirlenmiştir. Her lidere Kalkandelen, Kırçova, Ohri, Pirlepe ve Manastır kazalarından birinin Debre eşkıyasından arındırılmasının sağlanması sorumluluğu verilecekti. Eşkıya liderleri ile beraberindekiler zabıtalارının nezaretleri altında gerekli yerlerde sürekli biçimde gezdirilecekti. Bu sayede Debre eşkıyasının faaliyet göstermelerine set çekilmiş olunmakla birlikte esirlerin de kurtarılması sağlanacaktı. Bu uygulamanın sağlayacağı faydalar göz önünde bulundurulduğunda maaş olarak verilecek paranın çok görülmemesi gerektiği yerel idarecilerce sadrazama 1887 yılının Kasım ayında iletilmiştir (BOA, DH.MKT: 1466-115). Ancak Meclis-i Vükelâ tarafından 1887 yılının Aralık ayında bu kararın birçok yönde sakıncalı olabileceği yönünde görüş bildirilmiştir (BOA, MV: 27-36).

Makedonya'da çeteler ile etkin bir biçimde mücadele edilmesi amacıyla geçici olarak küçük birlikler oluşturulmuştur. Seyyar müfreze olarak adlandırılan bu birlikler, çetelerin yoğun bulunduğu bölgelerde nerede bir vukuat yaşanırsa hemen oraya intikal ettirilmişlerdir. Böylece çetelerin takip edilmesi ve etkisiz hale getirilmesinde seyyar müfrezelerin oldukça fayda sağladığı anlaşılmaktadır. Manastır'da aktif eylemlerde bulunan eşkıyanın çoğu Yunanistan ve Bulgaristan komiteleriyle Kigalık ve Toskalık Arnavutlarından ibaret olduğu yetkililerce belirtilmiştir. Manastır valiliği tarafından 1886 yılının Ağustos ayında alınan karar doğrultusunda söz konusu eşkıya faaliyetlerinden kentin muhafazası için tedbirlerin bir kat daha artırılması planlanmıştır. Buna göre sayıları 300'ü bulan seyyar kuvvetlerin bulundurulması, güvenlik görevlisi sayısının artırılması ve önemli mevkiilerde nahiyelerin kurulması düşünülen planlar arasında yer almıştır (BOA, A.MKT.MHM: 491-49). Nitekim bu tarihlerde Manastır Vilayeti'nin Klisura kazası cihetlerinde Yunan silahları ile donatılmış çetelerin sınır noktasında faaliyetlerde bulunmalarını önlemek için seyyar müfrezeler yani geçici olarak oluşturulmuş küçük birlikler kullanılmıştır (BOA, DH.MKT: 1364-39). Manastır III. Ordu Kumandanlığı tarafından Serasker makamına çekilen 25 Ağustos 1886 tarihli telgrafta vilayetin her tarafında yuvalanmış olan çetelerin takip edilerek etkisiz hale getirilmeleri için nizamiye askerleri, zaptiye ve seyyar müfrezelerin sevk edildiği belirtilmiştir. Bu sayede Debre eşkıyasının büyük darbe aldığı ve Ohri ile Görice civarında eşkıyalıktan eser kalmadığı yönündeki ifadeler de telgrafta yer almıştır (BOA, Y.MTV: 22-137).

3. Manastır Vilayeti'nde Eşkıya ile Köylerde Mücadele Edilmesi Amacıyla Emniyet Komisyonlarının Teşekkülü

Berlin Antlaşması'nın (1878) imzalanmasından birkaç yıl sonra Manastır Vilayeti'nin neredeyse tüm bölgelerinde eşkıya faaliyetleri oldukça çoğalmıştır. Bu durum Manastır halkına zarar vermekle birlikte asayiş ve emniyeti ihlal etmiştir. Eşkıya faaliyetlerinin yoğun yaşandığı bölgelerdeki köy ahalisinden başka dağlardaki çobanlar ile birlikte kömürcü, oduncu, katırcı ve değirmenci mesleklerini icra eden birçok kişi de eşkıyaya yataklık ve kılavuzluk ederek eşkıyayı takip etmekte olan askere ve hükümet yetkililerine ihbarlarda bulunmamış ve hatta güvenlik görevlilerin hareketinden eşkıyayı haberdar etmişlerdir. Bu sebeple eşkıya mensuplarının takip edilmesi ve etkisiz hale getirilmesi oldukça zor olmuştur. Köylerin yakınlarında eşkıya tarafından soyulan yolcular çoğu kez en yakın köye gelerek başlarına gelen felaketi köylüye anlatmışlardır. Ancak köylüler bu anlatılanları görmezden gelerek eşkıyayı takibe koyulmadıkları gibi hiçbir surette soyulan adamlara yardım etmemiş ve görevlilere ihbarda bulunmamışlardır. Soyguna maruz kalan yolcular genellikle sekiz ile on saat mesafede bulunan kaza merkezlerine gidip başlarına gelen felaketleri yetkililere anlatmak durumunda kalmışlardır. Ancak bu süre zarfında eşkıya mensupları çoktan izlerini kaybettirmeye muvaffak olmuşlardır. Öte yandan köylerde zabıta görevlendirmesi mevcut olmadığından köyler bir bakıma sahipsiz bir vaziyette idi. Bu sebeple eşkıyalar çok rahat bir şekilde yolculara musallat olabilmiş ve köylere serbestçe girip çıkabilmişlerdir. Manastır Vilayeti'nde tahmini olarak birkaç yüz eşkıya yüzünden vilayetin 600.000 nüfusu ve yolcular rahat yüzü görmemişlerdir. Manastır Vilayeti idarecileri, köy ahalisinin eşkıyanın bertaraf edilmesi ve köylerden uzak tutulması hususunda gayret ettikleri taktirde kısa zaman içinde eşkıyadan eser kalmayacağı düşüncesinde olmuşlardı (BOA, Y.PRK.ASK: 55-73). Bazı köylerdeki köylülerin eşkıyanın faaliyetlerine kayıtsız kalmaları ve kimi zaman da onları destekleyici tutum sergilemeleri dolayısıyla Manastır Vilayeti'nde eşkıya yoğunluğu geçen her zamanda artış göstermiştir. Buna karşın eşkıya faaliyetlerinden olumsuz etkilenen köylere gerektiğinde askeri müfrezelerin gönderilmesi ya mümkün olmamış ya da gönderilen kuvvetler yeterli gelmemiştir. Bunun için ilave asker görevlendirilmesi de yetkililer açısından oldukça müşkül bir durum meydana getirmiştir. Bütün bu sebeplerden dolayı vilayet genelinde çeteler ile mücadelelerde bulunmak amacıyla sarf edilen çabalar ve harcanan mesailer istenilen başarıya ulaşılmasına engel teşkil etmiştir (BOA, DH.ŞFR: 134-36).

Bulgar, Rum, Sırp ve Ulahların barındığı Müslüman ve Hristiyan köylerini eşkıya tasallutundan muhafaza etmek amacıyla yukarıda da ifade edildiği üzere birtakım tedbirlerin uygulanması düşünülmüştür (BOA, DH.MKT: 1465-1). Bu tedbirlerden biri de 1887 yılı itibarıyla "Emniyet Komisyonlarının" teşkil ettirilmesi idi ki bu komisyonların oluşturulmasını isteyen en önemli aktör Manastır Valisi Halil Rıfat Paşa idi (BOA, ŞD: 2018-10). Halil Rıfat Paşa tarafından vilayet genelindeki köylerde tatbik edilmesi istenen bu tasarı Manastır İdare Meclisi'nde onaylanmıştır (BOA, DH.MKT: 1487-107). Meydana getirilmesi planlanan Emniyet Komisyonları ve bu komisyonların bünyesinde görev üstlenecek Fahri Zaptiyelerin yapısı şu şekilde olacaktı; Manastır Vilayeti'ne bağlı köylerde yaşayan ahaliden teşekkül ettirilmesi suretiyle biri reis ve diğerleri de aza olacak biçimde küçük köylerde 3 ve büyük köylerde ise 6 kişiden oluşan "Emniyet Komisyonları" ismiyle birer komisyon meydana getirilecekti. Reis ve azadan oluşan bu komisyonların maiyetine askerlik görevini yerine getirmiş olmaları hasebiyle silah kullanmaya alışmış olan

köylülerden 10 haneli köylerde 2 ve 20 haneli köylerde ise 4 adam Fahri Zaptiye adıyla görevlendirilecektir (BOA, MV: 26-76).

Emniyet Komisyonları ile Fahri Zaptiyelerin seçilmesinde uygulanacak usul ve atılacak adımların niteliği önem arz ettiğinden bu hususta oldukça hassas hareket edilmesi gerekmektedir ki yanlış seçim ve uygulamalar bölgede telafisi mümkün olmayan hasarlara yol açabilirdi. Bunun bilincinde olduğu anlaşılan idareciler tarafından Manastır Vilayeti köylerinde Emniyet Komisyonlarının ve Fahri Zaptiyelerin teşkili sürecinde nasıl hareket edileceğine ilişkin usuller ve teferruatı hakkında 12 maddeden oluşan bir talimatname hazırlanmıştır. Bu talimatnamede özetle aşağıdaki hususlara yer verilmiştir (BOA, Y.PRK.ASK: 55-73):

Kaza ve nahiyelerde jandarma zaptiyesi, polis komiseri, sivil memur ve okuma yazması olan şahıslardan müteşekkil yeterli sayıda kişiye 8-10 günde dolaşabilecekleri kadar köylerin isimlerini ihtiva eden birer pusula verildikten sonra bunlar gruplar halinde sorumlu tutuldukları bölgelere gönderilecektir (madde 1). Gruplar halinde bölgeye memur edilecek kişiler bir köye vardıklarında o köyde ikamet eden 20 yaşından büyük erkekleri bir yere toplayacaktır. Topluluğun içinden etkili ve bütün köy halkının güvenini kazanmış kişilerden küçük köylerde 3 ve büyük köylerde 4-5 veya 6 kişiye kadar adam seçilecektir. Seçilen kişiler, köylüye teklif edilecek ve köy ahalisinin onayını alan adamlardan en itibar sahibi kim ise o kişi reis ve diğerleri aza olmak üzere bir komisyon teşkil edilecek ve buna Emniyet Komisyonu denilecektir (madde 2).

Belirlenen bölgeye gruplar halinde gönderilecek görevlilere Emniyet Komisyonu vazifesinin teferruatıyla belirtilmiş olduğu talimat metni verilecektir. Görevliler tarafından talimatın birer kopyası her köyün Emniyet Komisyonuna teslim edilecektir. Bununla birlikte köylülerden okuma yazma bilenlerin sayısı az olduğundan Emniyet Komisyonuna ve halkın her bir ferdine talimatta yazılanlar anlatılacaktır (madde 3). Görevli kişiler tarafından Emniyet Komisyonu teşkil edildikten sonra o köyün ahalisinden olmak koşuluyla komisyon azasının kefil olabilecekleri, silah kullanmayı bilen ve eşkıya ile mücadelede fayda sağlayabilecek adamlar belirlenecektir. Bu adamlardan 10 haneli bir köyde 2, 20 haneli bir köyde 4 ve 50 haneli bir köyde 10 velhasıl her 10 hane için 2 kişi seçilecektir. Bu kişilerin askerlik hizmetinde bulunmuş olup silah kullanmayı bilen ve erdem sahibi kimselerden olması gerektiği Emniyet Komisyonu azalarına anlatılarak komisyon tarafından bu adamların seçilmesi sağlanacaktır. Komisyon tarafından seçilen kişilerin isimleri ve ikametgahları memurların yanlarında getirdikleri defterlere kaydedildikten sonra aynı deftere *“isimleri belirtilen adamlara her koşulda kefiliz ve köyümüzün muhafaza edilmesinde, asayişin sağlanmasında ve eşkıyanın bertaraf edilmesinde bu adamları memur etmişiz”* ibaresi yazılarak Emniyet Komisyon reisi ve azası tarafından mühürlenecektir (madde 4).

Bölgedeki Emniyet Komisyonlarını teşkil edecek memurlar ahaliyi de kefalet altında tuttuğuna ilişkin iki defter oluşturup birini köyde Emniyet Komisyonu reisine bırakacak ve diğerini ise götürüp merkezdeki hükümet yetkililerine teslim edecektir (madde 5).

Bölgeye gönderilecek memurlar, sorumluluk alanlarına dahil edilen köylerde görevlerini icra ettikten sonra merkez kaza ve nahiyeye vardıklarında her köyde Emniyet Komisyonunun köylülerden teşkil ettiğini ve bu komisyonda asayişin sağlanmakla vazifeli Fahri Zaptiye ismiyle bilinen kaç nefer adam bulunduğuna ilişkin defterleri hükümete teslim edecektir (madde 6).

Kaza ve nahiye merkezlerinde, köylere giderek Emniyet Komisyonlarının teşkil ettirilmesinde vazife görmüş memurlardan oluşan bir komisyon meydana getirilecektir. Bu komisyona “İnzibat Komisyonu” adı verilecek olup başkanlığında ise kaymakam ve müdürler bulunacaktır. Bu komisyon, gerekli durumlarda toplanarak Emniyet Komisyonlarından ve Fahri Zaptiyelerden vazifesini yerine getirmeyenler ve uygunsuz biçimde hareket edenler olur ise bu kişiler hakkında kanuni işlem başlatacaktır (madde 7).

Emniyet Komisyonuna mahsus olan talimat, Müslüman ya da gayrimüslim unsurların yaşadıkları köylerde ayırım yapılmadan istisnasız uygulanacak ve Fahri Zaptiyeler kendileri tarafından temin edilen silahlarıyla vazife icra edeceklerdir (madde 8).

Emniyet komisyonları reisi, azası ve Fahri Zaptiyelere silah taşımaya yetkili olduklarını gösteren birer tezkire verilecektir. Emniyet komisyonlarını ve Fahri Zaptiyelerini teşkil edecek memurlar köylerde tutacakları defterleri hükümete götürdükten sonra bu defter kaza idare ve nahiye ihtiyar meclisleri tarafından incelenecektir. İnceleme sonucunda Emniyet Komisyon azasının ve Fahri Zaptiyelerinin sicillerinin temiz olduğu ve bir cinayetle ilişkilendirilmedikleri teyit edilmelidir. Bundan sonra tezkire defterleri merkez kaza ve nahiyede doldurulup idare ve ihtiyar meclisleri azası tarafından mühürlendikten sonra her bir köyün tezkireleri bir zarf içine konularak hususi zaptiye ile köylere gönderilecek ve Emniyet Komisyon azası ile Fahri Zaptiyelere teslim edilecektir (madde 9).

Memurlar tarafından kaza ve nahiye merkezlerine götürülen defterlerde isimleri kayıtlı bulunan Emniyet Komisyon üyeleri ve Fahri Zaptiyeler araştırılacaktır. İncelemeler sonucunda sicilleri uygunsuz olanlar

tespit edildiği takdirde bu kişilerin isimleri defterden silinecek ve yerlerine itimat edilen adamların kaydedilmesinde idare ve ihtiyar meclisleri yetkili olacaktır (madde 10).

Emniyet Komisyonları ve Fahri Zaptiyeler içerisinde vazifesini kötüye kullananlar hakkında yasal işlem başlatılacaktır. Bu kişiler hakkında kanuni işlem başlatacak olan kaymakam ve müdürler livaya ve liva ise vilayete karşı mesul olacaktır (madde 11).

Köylerde Emniyet Komisyonları ve Fahri Zaptiye teşkilatlanması tamamlandıktan sonra silah taşımanın yasak olduğu ve asker, Emniyet Komisyon azası, Fahri Zaptiyeler ile silah tezkiresi alanlardan başka kimsenin silahlı gezemeyeceği hususu kaza ve nahiye merkezlerindeki bütün ahaliye ilan edilecektir. Bunun ilan edilmesinden sonra zabıta memurları, kasabalarda ve köylerde silahlı bir adama denk geldikleri takdirde o kişiye silah tezkiresi soracak ve tezkire gösterilmez ise o adamı silahıyla beraber hükümete teslim edip hakkında yasal işlem başlatacaktır (madde 12).

Emniyet Komisyonunun nasıl teşkil ettirileceğine dair talimatnamenin birer kopyası teşkilatın oluşturulması amacıyla köylere gönderilecek memurlara verileceği gibi birer nüshasının da bölgelerin mutasarrıf, kaymakam ve müdürler ile zabıta, polis ve inzibat komisyonlarında bulundurulması kararlaştırılmıştır. Emniyet Komisyonları azasına ve Fahri Zaptiyelere verilen zabıta görevi oldukça mühim bir vazife olduğundan ve bu memuriyetin ifası kendilerine hükümet tarafından bizzatıhi verilmiş olduğundan bunlara hükümet ile işlerinde kolaylık gösterileceği ve ahaliden ayrı olarak itibar görecekları de belirtilmiştir. Fahri Zaptiye olarak görevlendirilen bireylerin tarım ve hayvancılık gibi ekonomik uğraşlarından geri kalmamaları için iki ya da üç ayda bir nöbetleşe değiştirilebileceği planlanmıştır. Buna göre bir Fahri Zaptiye en az iki ay hizmet ettikten sonra kendisinin talebi doğrultusunda yerine geçici olarak başka biri tayin edilebilecekti. Bu durumda yeni tayin edilecek kişiye önceki Fahri Zaptiyenin tezkiresi verilecekti (BOA, Y.PRK.ASK: 55-73).

Emniyet Komisyonları ile Fahri Zaptiyelerin görev ve yükümlülükleri 16 Eylül 1887 tarihli bir talimatnamede 16 madde şeklinde belirtilmiştir. Fahri Zaptiyelerin sorumluluklarının yer aldığı maddeler içerisinde en dikkat çekici olanlar şu şekildedir: 1. maddede, Emniyet Komisyonlarının temel görevinin köy ahalisini ve yolcuları eşkıyaya karşı muhafaza etmek olduğu belirtilmekle birlikte oduncular ile köy çobanlarına dikkat edilmesi gerektiği de ifade edilmiştir. Çobanların yanlarında en fazla bir günlük ekmek bulundurmaları ve çobanların bulundukları yere eşkıya mensupları geldiği takdirde eşkıyanın orayı terk etmesinin hemen sonrasında çobanların köye gelerek vaziyeti Emniyet Komisyonlarına bildirmeleri için kesin surette tembih edilmeleri gerektiği açıklanmıştır. 2. maddede, eşkıyanın bir köye gelip soygunculuk yaptığı veya adam kaçırmaya cüret ettiğinin haber alınması üzerine Fahri Zaptiyelerin bunlarla silahlı mukabelede bulunma mecburiyetinde kalması durumunda Emniyet Komisyonlarının reis ve azaları ile Fahri Zaptiyelerin adli ve mülki idareye karşı mesul tutulmayacaklarına vurgu yapılmıştır. 4. maddede, Fahri Zaptiyelerin eşkıya tasallutuna karşı mücadelesinde beklenildiği gibi hareket etmemesi durumunda eşkıyaya yardım ettikleri ve taraftarlık yaptıkları suçlamasıyla yargılanacakları belirtilmiştir. 7. maddede, idari yetkililer tarafından görevlendirilmiş olanlar dışında silah taşımanın kesinlikle yasak olduğu ve ancak Emniyet Komisyonu azası ile Fahri Zaptiyelerin kendilerine verilecek yetkiler çerçevesinde silah taşıyabilecekleri hususu açıklanmıştır. 9. maddede, köy bekçilerinin de Emniyet Komisyonlarının emri altında olacaklarına dair ifadeler yer almıştır. 10. maddede, eşkıya takibinde bulunan güvenlik güçlerinin gerekli görmesi durumunda hangi köyden Fahri Zaptiyelerin yardıma gelmelerini isterse Fahri Zaptiyelerin derhal olay mahaline gitmelerinin mecburi olduğuna vurgu yapılmıştır. 16. maddede ise asker firarilerinin yakalanıp yetkililere teslim edilmesinin de Fahri Zaptiyelerin vazifelerinden olduğu ifade edilmiştir (Köseoğlu, 2023: 332). Talimatnamede belirtilen maddelerden anlaşıldığına göre Fahri Zaptiyelerin yetki ve sorumlulukları açık bir biçimde ifade edilmiştir. Bu maddeler değerlendirmeye tabi tutulduğunda Fahri Zaptiyelerin köylere musallat olan eşkıyaya karşı başarı elde edeceği ve ayrıca eşkıyanın hareket alanının önemli oranda kısıtlanacağı ortadaydı. Ancak arzu edilen bu neticenin elde edilebilmesi için Fahri Zaptiye uygulamasının sistematik edilmemesi gerekmektedir.

4. Fahri Zaptiyelere Yönelik İddialara Karşı Manastır Valisi Halil Rifat Paşa'nın Savunması

Emniyet Komisyonlarının oluşturulması ve Fahri Zaptiyelerin istihdam edilmesinin uygun görüldüğü bölgelerde bu teşkilat ile ilgili olarak birçok aleyhte ihbarlarda bulunulmuştur. Nitekim bu ihbarlardan birine göre eşkıya takibinde olan 15 kişilik askeri bir müfreze, Berakova köyüne yakın bir noktada geçtikleri esnada 500 kadar Bulgar kökenli Fahri Zaptiye tarafından silahlarının alınmak istenmesi üzerine bir eve sığınmış ve Fahri Zaptiyeler ise söz konusu evi yakma teşebbüsünde bulunmuştu. Diğer bir ihbara göre ise Mezuna köyüne gelen bir çavuşun yolu 15 kadar Fahri Zaptiye tarafından kesilmiş ve bu çavuşun silahını teslim etmemesi üzerine zaptiyeler tarafından öldürüldükten sonra burnu ve kulağı kesilerek merkez vilayete gönderilmiş olduğu halde haklarında kanuni işlem yapılmamıştı. İhbarlar arasında en genel olanı

ise Bulgar, Rum ve Ulahların çoğunlukla yaşadıkları nahiyelerde halkın Fahri Zaptiye uygulaması vesilesiyle silahlanarak Müslümanların elindeki silahları terk etmesini sağlayıp dengenin Müslümanlar aleyhinde değişmesine yol açması hususuydu. Özellikle de Bulgarların çok sayıda silah tedarik etmeleri dolayısıyla Fahri Zaptiye teşkilatının birtakım siyasi ve mülki sakıncalar meydana getirdiği mevzu sıkça dilendirilmiştir. Merkeze ulaştırılan ihbarlar dolayısıyla Dahiliye Nezareti tarafından 24 Temmuz 1888 tarihinde Manastır Valiliğine şifreli bir telgraf gönderilerek bu iddialar hakkında vilayet idarecilerince nasıl hareket edildiği ve ne tür kanuni yollara tevessül edilmiş olduğu sorulmuştur. Manastır Valisi Halil Rıfat Paşa, 25 Temmuz 1888 tarihinde iddialar ve kendilerince bilinen gerçeklerin yer aldığı bir yazıyı Dahiliye Nezareti'ne göndermiştir (BOA, Y.A.RES: 45-22).

Manastır Valisi Rıfat Paşa, ilk olayın gerçekleşmesini teferruatıyla anlatmıştır. Onun anlattığına göre, 10 Kasım 1887 tarihinde Çulu adında bir eşkiya reisini yakalamak amacıyla zaptiye mülazımlarından Muharrem Efendi öncülüğünde 15 kişilik bir ekip oluşturulmuştur. Ekip, eşkiya reisini bulunduğu yerden alıp gelmek için gerekli yetkiye sahip kılındıktan sonra gizli görev üstlendikleri için eşkiya kıyafeti giymeye karar vermişlerdir. Eşkiya kıyafetli 15 kişilik ekip gece vakti Manastır Vilayeti'nden çıkarılıp gönderilmiştir. Bunlar sabaha doğru Berakva köyü yakınından geçerken köyden bir çoban görüp derhal köyün Emniyet Komisyonu reisine haber vererek eşkiya geçiyor demesi üzerine söz konusu köy ile kendilerine haber verilen civar köylerdeki Fahri Zaptiyeler 15 kişiyi takip etmeye başlamışlardır. O sırada kaçamayacaklarını anlayan ekip köyde bulunan eski bir hana sığınmışlardır. Muharrem Efendi'nin etraflarını saran Fahri Zaptiyelerine elinde bulunan "Buyrulduyu" göstermesi üzerine durum anlaşılmış ve kimsenin burnu dahi kanamadan Fahri Zaptiyeler geriye çekilmiştir. Köyleri koruyan Fahri Zaptiyelerin bu derece etkin olduklarını gören Muharrem Efendi ile beraberindekiler böyle eşkiya kıyafetiyle daha ileriye gitmeye cesaret edemeyerek Manastır'a geri dönüp durumu anlatmışlardır. Anlaşıldığı üzere askeri müfreze üzerine Fahri Zaptiyelerin hücumu hakkındaki söylentiler doğru değildi (BOA, Y.A.RES: 45-22).

Çavuşun olayına gelince, asker firarileri köylere uğrar ise bunların yakalanıp hükümet yetkililerine götürülmesi ve bunların silahla karşı koyması durumunda ise mukabele edilmesi Emniyet Komisyonlarına verilen hususi talimatın bir maddesini oluşturmuştur. Dolayısıyla asker firarileri Fahri Zaptiyeler vasıtasıyla tutulup yetkililere götürülmüş ve hatta böyle asker firarilerini yakalayıp götürönlere askeri nizam kanunları gereği her nefer için dörder adet Mecidiye verildiği örnekleri mevcut olmuştur. Buna göre 09 Ocak 1888 tarihinde askeriye Şerif Çavuş silahlı olduğu halde Balaçerkova köyü yakınında geçerken firari asker zannedilerek Emniyet Komisyonu reisi tarafından firari olmadığına dair tezkire istenilmiş ve çavuş da tezkiresi olmayıp elindeki tüfeğin tezkire olduğunu söylemiştir. Çavuş, silahı teslim edip birlikte hükümet yetkililerine gitmesi teklif edildiğinde karşı gelmiştir. Bunun üzerine Fahri Zaptiyeler tarafından derdest edilmesine teşebbüs edildiği sırada silahı yanlışlıkla ateş alarak kendisini tutanlardan biri vurularak ölmüştür ve Fahri Zaptiyeler de mukabelede bulunarak çavuşu vurmuştur. Akşam vakti olduğundan çavuşun cenazesi köyde bulunan bir hana konularak ertesi sabah Emniyet Komisyonu marifetiyle Manastır Vilayet merkezine götürülüp yetkililere teslim edilmiş ve o sırada çavuşun burnuyla kulağının kesilmiş olduğu fark edilmiştir. Sebebi sorulduğunda geceleyin han içinde kendileri tarafından burun ve kulağının bir parçasının kesildiği söylenmiş ve bunun üzerine askeri, mülkiye ve adliye mahkemesinden köye memurlar gönderilerek tahkikat icra edilmiştir. İcra olunan tahkikat neticesinde durumun bundan ibaret olduğu teyit edilmiştir. Böylece vakada dahli bulunan Emniyet Komisyonu reisiyle azası ve Fahri Zaptiyeler mahkemeye sevk edilerek kanuni işlem başlatılmıştır. Rıfat Paşa, bu iki olayın Babıâli'ye bildirilecek derecede mühim olmadığını anlaşıldığını da belirtmiştir (BOA, Y.A.RES: 45-22).

Bulgarların Fahri Zaptiyelik vesilesiyle silahlandıkları ve Müslümanlar için tehlike arz etmeye başladıkları iddiası hususunda da Manastır Valisi Halil Rıfat Paşa görüşlerini dile getirmiştir. Valiye göre, Emniyet Komisyonları ve Fahri Zaptiyelerin teşkilatı 10 aydır yürürlükteydi ve bu süre zarfında bir gün dahi olsa fenalıkları görülmemişti ve asayişin tamamen sağlanmasında Fahri Zaptiyelerin hizmetleri çoktu. Rıfat Paşa, Bulgar, Rum ve Ulah akvamının nüfusunun Müslümanlara nispetten 5 kat daha fazladır denilmesinin doğru olmadığını ve vilayet genelinde erkek olarak 130.000 İslam, 98.000 Bulgar, 20.000 Rum ve 40.000 Ulah nüfusu mevcut olduğunu ifade etmiştir. Paşaya göre Müslüman köylerinde 5 hanede ve Hristiyan köylerinde ise 10 haneden birer kişinin Fahri Zaptiye olması temin edilmiştir. Bu teşkilatın tesis edilmesine kadar İslam ve Hristiyan umumi ahali silahlı oldukları halde bundan böyle bir köyde yalnız birkaç Fahri Zaptiye hariç halkın silah kullanması tamamen yasaklanmıştır. Halil Paşa, Fahri Zaptiye teşkilatı hususunda ortaya atılan iddialara cevap verdikten sonra son söz olarak bu teşkilat vesilesiyle halk silahlandığını ve Müslümanların elindeki silahları terk etmesi dolayısıyla silahlanmanın Hristiyanların lehine değiştiğini söylemenin açık bir yalan olduğunu açıklamıştır (BOA, Y.A.RES: 45-22).

Halil Rıfat Paşa, Fahri Zaptiyelerin başarıları ve bu teşkilatın başarısızlığı ile ilgili iddialarda bulunanların hangi grup oldukları ve bunların gerçek amaçlarının ne olduğu hususunda da açıklamalarda bulunmuştur.

Valinin düşüncesine göre Fahri Zaptiyelerin teşkilinden beri vilayette hiçbir fenalık vukua gelmemiş ve bilakis bunca eşkıyanın yakalanmasıyla vilayet ve çevresi eşkıyadan arındırılmıştı. Valiye göre ahalinin üzerindeki köy bekçileri ile eşkıyanın baskısının kaldırılmış olması dolayısıyla asayişin sağlanmış olduğu meydanda iken Fahri Zaptiyelerin varlığından asla mahzur aranamazdı. Çünkü bir Hristiyan köyünde 20 hane var ise orada 2 kişinin silahla köyü eşkıyanın tasallutuna karşı muhafaza etmesi için yetkili kılınmasında şimdi olduğu gibi gelecekte de hiçbir mahzuru olmayacaktı. Vali Halil Rıfat Paşa, bu husus ile ilgili olarak açıklamalarına şu şekilde devam etmişti:

“Eğer siyasi ve idari anlamda bir mahzur görmüş olsaydık böyle bir teşkilatın meydana getirilmesine cüret edemezdik. Şimdiye kadar tecrübemizden yola çıkarak bunda bir fenalık hissine kapılmış olsaydık derhal feshederdik. Köy bekçilerinin kaldırılarak yerine Fahri Zaptiyelerin kurulması ile birlikte Hristiyan halk birtakım mezalimlerden kurtulmuş ve bunların Osmanlı Hükümeti'ne olan bağlılıkları bir kat daha kuvvet bulmuştur. Bulgarlar silahlandı denilmesinin arka planında üç sebep yatmaktadır. Bunlardan birincisi türlü mezalim ve baskılarla Hristiyan ahaliyi canlarından bezdiren köy bekçilerinin kaldırılması hususudur. Sadece Manastır sancağı sınırları içerisindeki köylere tayin olunan bekçilerin tayinlerine sebep olmuş kişilere bekçiler tarafından 6.000 Lira akçe dağıtılmıştı. Böyle havadan bir para kapmaya alışmış olan bazı memur ve belediye görevlileri hasalarından mahrum kalmışlar ve Fahri Zaptiyeler kaldırılabilir ise yine bekçilik iade olunur umuduyla teşkilat aleyhinde türlü türlü iftiralarda bulunmaktadırlar. İkincisi, Manastır Vilayeti'nde İslam nüfusu Hristiyan nüfusuna oranla çoğunluktadır ve Hristiyan unsurlardan sadece Bulgar nüfusu İslam nüfusuna yakındır. Bulgarlardan sonra Ulah nüfusu fazla olup Rum milleti daha azınlıktadır. Buraları Rumlaştırmaya çalışan fesatçılar sureti haktan görünüp Bulgarları İslam'a galebe bir halde göstererek en yakın düşmanları olarak gördükleri Bulgarları baskı yoluyla sindirmeye gayret göstermektedirler. Üçüncüsü ise eşkıyanın çoğalıp asayişsizliğin hüküm sürmesiyle birlikte vilayette isyan ve ihtilal hareketlerinin baş göstermesini isteyenler Fahri Zaptiyeler aleyhine faaliyetlerde bulunmaktadırlar (BOA, Y.A.RES: 45-22).

Rum Patrikhanesi de Manastır Vilayeti'nde bazı Bulgar köy ahalisinin eşkıyadan korunma vesilesiyle silahlandığını ve bu durumun başka köylere de sirayet ettiğini iddia edip şikâyetlerde bulunmuştur. Bu şikâyetin Adliye ve Mezahip Nezaretine ulaştırılması üzerine tahkikat icra edilmiştir. Bu tahkikatın bir parçası olarak Adliye ve Mezahip Nezareti tarafından Manastır Valisine bir telgraf çekilmiştir. Telgrafta şikâyete sebep iddia doğru ise Manastır Valiliği tarafından nasıl bir yol izleneceğinin ve hangi tedbirlerin alınacağıın bilinmek istendiği ifade edilmiştir. Manastır Valisi Rıfat Paşa tarafından verilen cevaba göre Rum, Bulgar ve Ulah ahalişi eşkıya tasallutundan kurtulmak için dilekçelerle başvuruda bulunmuşlardır. Gezdirilen müfrezeler yeterli gelmemekle birlikte her köye Osmanlı askerinin ikamesi de mümkün olamamıştır. İslam ve Hristiyan köylerindeki ahali arasından Emniyet Komisyonu teşkil edilmiş olmakla birlikte bu komisyonlar maiyetinde Fahri Zaptiyeler tayin olunmuş ve böylece eşkıya baş gösterdiğinde bu vasıta ile köyler müdafaa edilebilmiştir. Tayin edilen bu kişiler dışında kimseye silah taşıtırılmamıştır. Fahri Zaptiyeler göreve başladığından beri 40'ı aşkın eşkıya yakalanmış ve çok sayıda kişi ise kaçmak zorunda kalmıştır. Böylece emniyet ve asayiş temin edilebilmiş ki aksini iddia edenler eşkıyanın varlığından istifade etmeyi adet edinmiş kişilerdir. Rıfat Paşa, Fahri Zaptiyeleri uygulaması devam ettiği sürece eşkıyanın baş gösteremeyeceğini de en son söz olarak ilave etmiştir (BOA, DH.MKT, 1465-1).

Manastır Valisi Halil Rıfat Paşa'nın Fahri Zaptiyelerinin eşkıya ile mücadelede başarı sağladığını göstermek ve dolayısıyla bazı aleyhte iddiaların asılsız olduğunu kanıtlamak amacıyla anlık bazı gelişmeleri duyurmuş olduğu görülmektedir. Nitekim Manastır Valiliği tarafından 1887 yılı itibariyle Fahri Zaptiyeler tarafından Bulgar eşkıyasına zayıat verildiği tarzında haberler servis edilmiştir. Manastır Valisi Rıfat Paşa bir telgrafında Fahri Zaptiyelerce Bulgar eşkıyasından 4 kişinin daha etkisiz hale getirildiğini bildirmiştir (BOA, Y.MTV, 29-26). Fahri Zaptiye teşkilatının ortaya çıkış süreci, gerekliliği, sağladığı başarıları ve iddiaların asılsızlığı hususunda Manastır Valisi Halil Rıfat Paşa tarafından yapılan bütün açıklamalara rağmen teşkilatın yapılanmasına ilişkin muhalefet ilerleyen aylarda daha da artacaktı.

Fahri Zaptiyelerin istihdam edilmeye başlanmasının üzerinden henüz birkaç ay geçmiş olmasına rağmen yani 1887 yılının sonlarına gelindiğinde vilayet sınırları içerisindeki birçok bölgede gerek kalmadığı düşüncesinden hareketle Fahri Zaptiye teşkilatının kaldırılması gerektiği yönünde görüşler bildirilmeye başlanmıştır (BOA, DH.MKT: 1468-45). Buna rağmen uygulama bir süre daha yürürlükte kalmıştır. Nitekim Manastır Valisi Halil Rıfat Paşa tarafından Emniyet Komisyonları ile Fahri Zaptiyelerin vazifeleri ve hizmetlerine ilişkin yapılan açıklama Dahiliye Nezaretine gönderilmiştir. Dahiliye Nezareti, asayişin sağlanmasına hizmet ettiğinin anlaşıldığını belirterek Emniyet Komisyonları ile Fahri Zaptiyelerin varlığının devam ettirilmesinin onaylandığını 1888 yılının Mart ayında Manastır Valiliğine bildirmiştir (BOA, A.MKT.MHM: 496-9). Bu sebeple kararın Meclis-i Mahsusu Vükela tarafından 1888 yılının ilk aylarında tasdik edilmiş olduğu da anlaşılmaktadır (BOA, DH.MKT: 1487-107). Ancak 1888 yılının

sonlarına doğru ise Manastır Vilayeti'nde görevlendirilmiş olan Fahri Zaptiyelerin hâlihazırda ve gelecekte birçok sıkıntılar meydana getirebileceği düşüncesinden yola çıkılarak ortadan kaldırılmasına niyetlenmiş olduğu anlaşılmaktadır (BOA, Y.MTV: 33-91).

5. Emniyet Komisyonlarının Yapılanmasına Karşıt ve Lağvedilmesi Gerektiği Yönündeki Görüşler

Manastır Vilayeti'nin köylerinde istihdam edilen Fahri Zaptiyeler, sorumlu oldukları köyleri eşkiya tasallutuna karşı koruma hususunda kısmi başarılar sağlayabilmiştir. Ancak Hristiyan nüfusunun çoğunlukta olduğu köylerdeki ahali Fahri Zaptiye olarak görev yapan Hristiyan kişiler vasıtasıyla silah ve cephane tedarik edebilmişlerdir. Bu durum gelecek zamanlarda Müslüman halk ve devletin menfaatleri için sıkıntılar oluşturabilecek bir nitelikte idi. Osmanlı Hükümeti tarafından görevlendirilen teftiş heyetinde yer alan memurlar tarafından 1889 yılının Haziran ayında gizli bir surette gerçekleştirilen tahkikatta da bu husus dile getirilmiştir (BOA, Y.PRK.ASK, 55-73).

Bazı devlet görevlilerine göre bir müddetten beri Manastır Vilayeti'nde istihdam edilmekte olan Fahri Zaptiyelerin siyasi ve idari açıdan birçok sakıncaları mevcuttu. Vilayette jandarma zabıtlarından başka çok sayıda nizamiye ve redif birlikleri vardı ve Fahri Zaptiyelerin hemen lağvedilmesiyle bu birliklere daha çok sorumluluk verilerek Fahri Zaptiyelerin ellerindeki silahların da bir an önce toplanması gerekliydi. Ayrıca iddialara göre Halil Rıfat Paşa da Fahri Zaptiyelerin istihdam edilmesini sağlayarak yolsuzluk yapmak suretiyle menfaati için hareket etmiştir (BOA, İ.DH, 1087-85298).

Manastır Vilayeti'nde teşkil edilen Emniyet Komisyonları bünyesinde istihdam edilen Fahri Zaptiyelerin görevlerini suistimal ettikleri ve Hristiyan tebaanın da bu teşkilatı kullanarak silahlanmakta olduğu yönündeki iddialar dolayısıyla bu sistemin araştırılması ve teftiş edilmesi ihtiyacının hasıl olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple Padişah tarafından bu tahkikatı icra etmesi için bir heyet oluşturulması talimatı verilmiştir. Oluşturulan heyet, verilen talimat doğrultusunda tahkikat ve teftişe başlamıştır. Bunun için öncelikle Manastır Vilayeti valisi ve kumandan paşalar ile ayrı ayrı ve Manastır müfettiş polisi ile de özel olarak mülakat gerçekleştirmiştir. Önceden hazırlanmış ve Fahri Zaptiyelerin teşkili ile istihdamlarının gerekliliğine dair malumat ve söz konusu zaptiyelerin vazifelerinin belirtildiği mevcut olan talimatın bir nüshası elde edildikten sonra bölgelere gidilerek kaza kaymakam ve nahiye müdürleriyle mülakatlar yapılmıştır (BOA, Y.PRK.ASK: 55-73).

Sultan İkinci Abdülhamid tarafından görevlendirilme talimatının verildiği anlaşılan heyetin yaptığı tahkikat neticesinde ulaştığı sonuçlar 11 Haziran 1889 tarihinde hükümete sunulmak üzere rapor haline getirilmiştir. Söz konusu raporda dikkat çekici hususlar yer almıştır. Rapora göre köy hanelerinin onda bir nispetinde yani yüz haneli bir köyde on zaptiye tertip edilmişti. Bu zaptiyelerin ellerine hükümet tarafından silah verilmemekteydi. Bunlar, kendi imkanlarıyla temin ettiği Martini, Henry, çifte av ve Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ile Osmanlı ordularının tercih ettiği muhtelif cins tüfek ve bu tüfeklere mahsus fişekler kullanmaktaydı. Fahri Zaptiyelerin miktarı 6.960 kişiye ulaşmış olup bunların 1.267'si İslam ve 4.693'ü ise Hristiyan dinine mensuptu. Fahri Zaptiyeler tarafından kullanılan tüfekler kendileri tarafından tedarik edilmiş olmaları dolayısıyla nöbetleşe olarak değiştirilememekte ve hükümet tarafından müsadere edilmediği gibi üzerlerine de zimmetlenmemişti. Bu zaptiyelerin ellerine tezkireler verilmekteydi ancak zaptiyelerin değişimleri halinde yerlerine gelen kişilerin isimleri ile tezkireleri inzibat ve Emniyet Komisyonları tarafından zahirlerine yazılmamaktaydı. Bu ahval, mahale ve bölgenin durumuna göre birkaç köy birleştirilerek Fahri Zaptiyelerden takım veya bölük teşkil edilmemekle beraber kumandaları da nizamiye veya jandarma zabıtlarına tabi edilmeyerek serbest bir halde bırakılmıştı. Eskiden istihdam olunup ilga edilmiş bekçilerin görevleri kendilerine verilmekteydi. Manastır Vilayeti'nin içinde yer alan kasabada 70 tüfekçi dükkânı mevcuttu ve bu tüfekçi dükkânlarının 34'ü Müslim ve 36'sı gayrimüslim unsurlarının elinde idi ki bunların tamamı Osmanlı vatandaşıydı. Söz konusu dükkânlarda yeniden tüfek ve fişek kovanı imal edilmemekte olmasına rağmen Kalkandelen'den getirilen Martini taklidi namlular ile diğer eski namlular donatılmakta, boş fişeklerin kovanları imal edilmekte ve tüfekler bazı ufak aletler vasıtasıyla yenilenmekteydi. Meydana getirilen tüfeklerin büyük bir kısmının Hristiyan halka satıldığı anlaşılmıştı. Bunun anlaşılmasıyla hükümet tarafından verilen emir üzerine tüfekçi dükkânları kapatılmış ve alet ile edevat müsadere edildiğinden dolayı şimdilik öyle taklit tüfekler imal edilmemekteydi. Hristiyan halkın Fahri Zaptiyeler teşkil edilmeden önce Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'dan gizli yollardan silah tedarik ettikleri tahkik edilmişti. Satın aldıkları silahları ulaşılması zor mahallerde gizlettikleri için silahları kullanmada serbest davranmamakta idiler. Halbuki Fahri Zaptiyeliğin kurulmasından beri kendileri siyasi maksatlar dışında olsa da birçok silah satın alabilmekte ve tedarik ettikleri silahları kullanmakta ve mülk edinebilmekteydiler. Ayrıca Fahri Zaptiye ahvali vilayetin her tarafında tesis edilmeyip Müslümanların sayıca az ve Hristiyanların yoğun yaşadıkları Pirlepe, Ohri, Görice ve Kesriye kazalarında tatbik edilmişti. Fahri Zaptiyelerin bazen yararlıkları görülmekte ise de bu yararlık devlete hizmet etmek ve sadakatini

göstermek için olmadığı, bölgede yaşayanlar tarafından bilinmekteydi. Çünkü zuhur eden eşkıyanın bir kısmı Fahri Zaptiyelerin teşkil ettirildiği kazalardaki Hristiyanlar olduğu gibi dışarıdan gelen eşkıyaya yataklık ve kılavuzluk edenler de yine o Hristiyanlar idi. Fahri Zaptiyelerin tesisi zamanında Hristiyanların bir kısmı muzır fikirlerini bir tarafa bırakıp Fahri Zaptiyelerin oluşumunda yer alabilmek için eşkıyaya yataklık etme hususunda kendilerini soyutlamaya çalışmaları sonucunda eşkıyanın dikkate değer ölçüde önü alındığı anlaşılmış ise de bu vasıta ile kendileri silah ve fişek alarak Müslüman halk için potansiyel tehlike arz etmeye başlamışlardı (BOA, Y.PRK.ASK: 55-73).

Halil Rıfat Paşa'dan sonra Manastır Valiliğine tayin olan Mehmed Faik Paşa, 1889 yılının Kasım ayında Fahri Zaptiyelerin işlevi ya da gerekliliğine dair görüşlerini özetle şu şekilde ifade etmiştir:

“Manastır Vilayeti'nde daha önce her nasılsa eşkıya vilayet merkezine 5-10 dakika mesafede bulunan çiftliklerden dahi esir almaya muvaffak oluyordu ve bu durum ahalide korku ve panik havası meydana getiriyordu. Eşkıya faaliyetleri birçok yerde ve dağınık bir biçimde gerçekleşiyor olması hasebiyle mevcut olan zaptiye ve nizamiye kuvvetleri haydutluğun izale edilmesinde tam başarıya ulaşamadığından vilayetçe eşkıyanın bitirilmesi adına acil bir tedbir düşünülmüştür. Nihayetinde Fahri Zaptiyelerin istihdamına karar verilerek az zaman zarfında birçok eşkıya erbabının hakkından gelindiği gibi Kesriye gibi bazı yerlerde Hristiyan Fahri Zaptiyeler, Hristiyan halkı eşkıyaya karşı korumada başarılar elde etmişti. Harcanan bu mesai ve gayretler neticesinde asayişin temin edilmiş olması dolayısıyla Fahri Zaptiyelerden fayda görülemediği denilemez. Fakat 93 Harbi'nden sonra bölgede bulunan Hristiyanları bir kat daha istiklal fikri istila ederken bunlar kavim ya da milliyet yakınlığı bakımından mensup oldukları devlet ve emaretin yardımlarıyla mektepler tesis etmek ve gizlice silah ile cephaneye tedarik etmekten geri durmuyorlar. Özellikle de Bulgarlar, komiteler tarafından gönderilen silahları zamanı geldiğinde ihtilallerde kullanmak üzere gizlice evlerinde saklıyorlar. Vilayet nüfusunun çoğunluğu Hristiyanlardan ve Hristiyanların önemli kısmı ise Bulgarlardan oluşuyor. Fahri Zaptiyeler istihdam edildiğinden beri Hristiyanlar, tüfekçi dükkanlarından Fahriyeler adına silah almaya yeltenmektedirler. Bununla birlikte daha önce eline hiç silah almamış ve belki silah yüzü görmemiş olan çoğu Hristiyanlar şu Fahri Zaptiye teşkilatı sebebiyle silah taşıyıp istediği gibi silah sahibi olmaya başlamışlardır. Bundan dolayı Hristiyanların eşkıya ile mücadele hususunda gösterdikleri yararlık onların arzu ettikleri gibi silah edinmek ve silah taşımak maksatlarına hizmet etmektedir.” (BOA, İ.DH: 1165-91103).

Manastır Vilayeti'nde tesis edilmiş olan Fahri Zaptiyelerin istihdamlarından fayda hasıl olmamış ise lağvedilmesi gerektiği hususunda karar alındığı taktirde çetelerin tekrar türemesine meydan verilmemesi için ne yapılması gerektiği ile ilgili olarak idareciler tarafından bazı görüşler ileri sürülmüştür. Dönemin Manastır Valisi Mehmed Faik Paşa tarafından kaleme alınmış olduğu anlaşılan bir yazıda da bu hususta tedbirli olunması adına bir fikir beyan edilmiştir. Ona göre İslam ve Hristiyan halk ile Fahri Zaptiyelerin ellerindeki silahların cinsi ve miktarı sabit bir deftere kaydedilmeliydi. Fahri Zaptiyeler her köyün sınırları içerisindeki vukuattan mesul tutulmak üzere kefaletle tabi tutulmalıydı. Daha sonra hükümet yetkilileri tarafından Fahri ismi kullanılmayacak ve kendilerine ehemmiyet verilmeyip yalnızca icap ettiğinde zaptiye ve nizamiye müfrezeleriyle birlikte dolaştırılacaklardı. Zaptiye ve nizamiye kuvvetlerinin kumandasında bulunmak üzere köylerden bu tür adamlar çıkarıldığı zaman Fahriyeler de ehemmiyetleri kalmadığını anlayıp kendilerini yavaş yavaş işten el çektireceklerdi. İş o dereceye vardıktan sonra gerek Fahri zaptiyeler ve gerek diğer ahalinin elinde bulunan yeni silahların alınması kolaylaşacaktı (BOA, İ.DH: 1165-91103). Mehmed Faik Paşa, 01 Nisan 1891 tarihinde Şura-yı Devlet Başkanlığı'na gönderdiği telgrafta da Fahri Zaptiyelerin birdenbire lağvedilmesinin siyasi düşünceler çerçevesinde faydalı olmayacağını ve dolayısıyla bu teşkilatın yavaş ve planlı bir şekilde etkisiz bırakıldıktan sonra kendiliğinden bütünüyle lağvedilmesinin daha uygun olacağını yazmıştır. Vali, gönderdiği telgrafta ayrıca Pirlepe kazası Hristiyan ahalisinin Fahri Zaptiyelerin dolaylı ya da kısmen de olsa devam ettirilmesi ve bunların istidam edilmesine taraftar olduklarını kendilerine ilettikleri de belirtmiştir (BOA, ŞD: 2018-10). Bazı İslam köyleri ahalisinin bir araya gelerek Emniyet Komisyonları ve Fahri Zaptiyeler aleyhinde dilekçeler yazıp telgrafla vilayet merkezine bildirmelerine karşın birtakım İslam köylerinin de bu oluşumu yararlı ve başarılı bulduğuna dair dilekçeler kaleme aldıkları anlaşılmaktadır (BOA, Y.A.RES: 45-22).

Manastır Valisi Halil Rıfat Paşa tarafından Manastır köylerinin eşkıya tasallutundan arındırılması amacıyla uygulamaya geçirilen Emniyet Komisyonları teşkilatının Makedonya'da bundan sonra meydana gelecek olan siyasi gelişmelere doğrudan ya da dolaylı etkisi olmuştu. Nitekim Fahri Zaptiye olarak görev yapmış olan Makedonya Hristiyanlarının silah kullanma ve cephaneye tedarik etme konusunda kendilerine olan güvenleri artmıştı. Halil Rıfat Paşa'nın görevden ayrılmasından sonra Fahri Zaptiyeler bir süre daha varlığını devam ettirmiş ve daha sonra bunlar ayrılıkçı düşüncelere sahip komitelerin teşkilatlanmasında etkin rol almışlardır. Öyle ki bu gruplar 1893 yılında meydana getirilen “Makedonya İç İhtilal Örgütü (VMRO)” nun gizli hücrelerini teşkil etmişlerdir (Birol, 2003: 273).

6. Manastır'da Tüfekçi İmalathanelerin Çoğalmasında Fahri Zaptiye Teşkilatının Etkisi

Fahri Zaptiyelerin Manastır Vilayeti sınırları içerisindeki köylerde istihdam edilmelerinin ileride siyasi ve idari olarak birçok mahsuru olabileceği hususunda bazı devlet görevlileri düşüncelerini paylaşmıştır. Bunlara göre bu uygulama ile birlikte meydana gelen en büyük tehlikenin Bulgar ve Rumlara başta Martini marka tüfek olmak üzere tüfek ve kurşun üreten dükkân sayısının gün geçtikçe çoğalması ve bu dükkânların kontrol altında tutulmasının gittikçe zorlaşmasıydı. Nitekim 1889 yılı öncesinde Florina kasabasında bir adet tüfek imalat dükkânı mevcut iken az zaman içerisinde beş yeni dükkân faaliyet göstermeye başlamıştır. Öyle ki bu dükkânlar bile Florina kasabasında yaşayan Bulgar ve Rumların Martini tüfeklere olan taleplerine yetişemez olmuştur. Bu sebeple Florina kasabasındaki tüfek taleplerini karşılamak için buraya Prizren'de imal edilen çok sayıda tüfek getirilmeye gayret gösterilmiştir. Ayrıca Resne kasabasında daha önce tüfek ustası olmamasına rağmen 1889 yılı itibarıyla 9 adet tüfek imal eden dükkân açılmıştır (BOA, Y.MTV: 38-57). Kalkandelen'de 54 adet tüfekçi dükkânı mevcut olup bunlardan 35'i Martini ve 19'u Tarkdim adı verilen tüfekleri imal ve tamir etmişlerdir. Martini tüfeklerinin imal edildiği dükkânlarda namlu delmek, yuva açmak ve diğer parçaları üretmek için kendilerine mahsus ve kendileri tarafından imal edilmiş küçük ve basit birtakım araçlar mevcuttu. Yıllık yaklaşık olarak bine yakın tüfek imal edebilecek bir kapasiteye ulaşmış oldukları anlaşılmaktadır. Bu dükkânlarda fişek kovanı imal edilemediği ancak eski kovanları doldurabildikleri tahkik edilmiştir (BOA, Y.PRK.ASK: 55-73).

Büyük çoğunluğu Kalkandelen, Kırçova ve Prizren'de imal edilen Martini tüfeklerinin Bulgar komitesi tarafından 1901 yılında Hristiyanlara dağıtıldığı istihbaratı alınmıştır. Bu sebeple bazı idareciler, Manastır Vilayeti genelinde Martini tüfeklerinin imal edildiği dükkânların kapatılmasının önem arz ettiğini ifade etmişlerdir (BOA, DH.MKT: 2449-74). Komitelerin yönlendirmesiyle faaliyet yürüten eşkıyanın genel itibarıyla Martini tüfeklerini kullanmalarından yola çıkılarak bu tüfeklerin oldukça etkili ve kullanışlı silahlar olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sebeple idareciler tarafından Makedonya vilayetlerinde eşkıyaya karşı mücadele yürüten güvenlik güçlerinin Martini tüfekleriyle donatılmasına karar verilmiş olduğu anlaşılmaktadır (BOA, BEO: 1620-121495).

7.Sonuç

Manastır Vilayeti'nin neredeyse tüm bölgelerinde 1880'li yılların başından itibaren eşkıya faaliyetleri yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Eşkıya yol kesip kervanlara saldırmış, köylere musallat olmuş, halkın gelir kaynakları olan büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarını çalmış, cinayetler işlemiş ve esirler almışlardır. Vilayette eşkıya saldırıları dolayısıyla asayişin bozulması burada yaşayan halkların şikâyetlerine sebep olmuştur. Bölgede eşkıya ile mücadelede farklı yollara başvurulmuş olduğu görülmektedir. Gerek merkezi hükümet ve gerek vilayet idarecileri tarafından yoğun gayretler sarf edilerek eşkıyanın bertaraf edilmesine çalışılmasına rağmen arzu edilen neticeler elde edilememiştir. Kentte Müslümanlar, Bulgarlar, Rumlar, Sırp, Arnavutlar, Ulahlar ve Yahudiler gibi birçok milletin bir arada yaşaması, gayrimüslim unsurların siyasi sebeplerle eşkıyaya destek vermeleri, eşkıya faaliyetlerinin geniş bir alanda ve dağınık bir biçimde varlık göstermesi ve ayrıca güvenlik güçlerinin yetersiz olması Manastır Vilayeti'nde eşkıyaya karşı başarı sağlanamamasının en önemli sebepleri olmuştur. Eşkıya faaliyetlerinin gittikçe şiddetlenmesi üzerine Manastır Valisi Halil Rifat Paşa tarafından 1887 yılında eşkıyanın tamamen ortadan kaldırılması amacıyla yeni bir tedbire başvurulmuştur. Bu doğrultuda Emniyet Komisyonları oluşturulmuş ve Fahri Zaptiyeler istihdam edilmiştir. Fahri Zaptiye teşkilatı, köyün büyüklüğü ve nüfus yoğunluğuna göre 10 neferi geçmemek şartıyla planlanıp teşkil ettirilmiştir. Fahri Zaptiyeler, sorumlu oldukları köyleri eşkıya tasallutuna karşı muhafaza etmek ve icap ettiğinde takip müfrezelerine yardım etmekle görevlendirilmişlerdir. Ancak Fahri Zaptiyeler, kullanacakları silahları kendi akçeleriyle tedarik etmekle yükümlü olmuşlardır. Fahri Zaptiyelerin istihdam edilmesinin üzerinden uzun bir zaman geçmemiş olmasına rağmen bu yapılanmaya karşı huzursuzluklar baş göstermiştir. Askeri ve idari yetkililer tarafından iddia edildiğine göre Manastır Vilayeti nüfusunun çoğunluğunu Hristiyanların oluşturması ve bunların Fahri Zaptiye adı altında silahlanması Müslüman halkın şikâyetlerine sebep olmuştur. Bununla birlikte Fahri Zaptiyelerin Osmanlı güvenlik güçlerine karşı bazı eylemlerde bulunduklarına dair iddialar da ortalıkta dolaşmaya başlamıştır. Dolayısıyla Osmanlı Hükümeti'nin de Fahri Zaptiyelerinin istihdam edilme uygulamasının bölgede suistimallere açık kapı araladığı hususunda bazı endişelere sahip olduğu ve rahatsızlık duyduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Hükümeti, artan bu şikâyetler üzerine hususi olarak oluşturulan bir askeri teftiş heyetini bölgede tahkikatlar gerçekleştirmek üzere göndermiştir. Fahri Zaptiyelerin kentte asayişin sağlanmasına hizmet etmeleri dolayısıyla kısmen fayda sağladıkları hususu farklı idareciler tarafından dile getirilmiştir. Buna rağmen askeri heyetin yaptığı incelemeler sonucunda bölgedeki Müslüman halkın şikâyetlerini haklı çıkaran bulgulara ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçların rapor edilmesi üzerine Osmanlı Hükümeti tarafından Emniyet Komisyonları ve Fahri Zaptiyelerin istihdam

edilmesi uygulamasının lağvedilmesine karar verilmiştir. Ancak teşkilatın ne zaman ve ne şekilde lağvedilmesi gerektiği hususunda tartışmalar cereyan etmiştir. Halil Rıfat Paşa'dan sonra göreve başlayan yeni Manastır Valisi Mehmed Faik Paşa, Fahri Zaptiye teşkilatının birdenbire lağvedilmesinin siyasi düşünceler çerçevesinde uygun olmayacağını dile getirmiştir. Faik Paşa, teşkilatın zamana yayılarak ve etkisinin gittikçe azalmasının beklenilmesinden sonra lağvedilmesinin daha az hasar meydana getireceği düşüncesine sahip olduğunu bildirmiştir. Tartışmaların sonucunda Emniyet Komisyonları yapılanmasına son verilmesiyle birlikte Fahri Zaptiyeler ortadan kaldırılmıştır. Bulgarların Manastır Vilayeti'nde Fahri Zaptiyelik vesilesiyle silahlanmakta oldukları yönündeki endişelerde haklılık payı olduğu söylenebilir. Nitekim bu teşkilatın bölgedeki etkisi daha silinmeden 1902-1903 yıllarında Bulgar komiteleri tarafından meydana getirilen Cuma-i Bala ve İlinden isyanlarında Bulgarlar ellerindeki silahlarla isyana katılarak Osmanlı kuvvetlerine karşı savaşmışlardır. Son söz olarak vurgulamak gerekirse Fahri Zaptiye uygulamasının büyük bir tepkiyle karşılanmasının ve dolayısıyla kısa süre sonra yürürlükten kaldırılmasının en önemli sebebi Fahri Zaptiyelerin kullanacakları silahları temin etmede sorumlu tutulmaları olmuştur. Silahların devlet tarafından sağlanması ve bu silahların kayıt altında tutulması hususunda etkili bir mekanizmanın kurulabilmesi durumunda Fahri Zaptiye teşkilatının meydana getirilmesinde arzu edilen neticenin elde edilmesi mümkün olabilirdi.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BEO, Bâb-ı Âli Evrak Odası Belgeleri: 1620/121495.

DH. MKT, Dâhiliye Nezareti Mektubî Kalemi: 1350/97; 1372/71; 1374/40; 1462/12; 1519/22; 1466/115; 1364/39; 1366/3; 1366/141; 1357/48; 1465/1; 1487/107; 1468/45.

DH.ŞFR, Dâhiliye Nezareti Şifre Evrakı: 134/36.

İ. DH, İrade Dâhiliye: 1087/85298; 1165/91103.

İ.MMS, İrade Meclis-i Mahsus: 94/3954.

MV, Meclis-i Vükela Mazbataları: 26/25; 27/24; 27/36; 26/76.

A.MKT.MHM, Sadâret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı: 496/9.

Y.MTV, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı: 22/137; 29/26; 38/57; 33/91.

Y.PRK.ASK, Yıldız Perakende Askeri Mâruzât Evrakı: 32/69; 55/73.

Y.A.RES, Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı: 45/22.

İngiliz Ulusal Arşivi

TNA., F.O. 424/124, No. 146.

TNA., F.O. 424/124, No. 147.

Salnameler

Manastır Vilayet Salnamesi, 1314/1896.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Adanır, F. (2001). *Makedonya Sorunu*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Bayıl, Y.B. (2019). Berlin Antlaşması Sonrasında Balkanlar'da Güvenlik ve Asayiş Meselesi. *History Studies*, 11(3), 861-880.

Belen, F. (2016). *20. Yüzyılda Osmanlı Devleti*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Birol, N. (2003). Halil Rıfat Paşa. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 267-288.

Birol, N. ve Akpınar, D. (2015). XIX Yüzyıl Sonlarında Manastır Vilâyeti ve Vali Halil Rıfat Paşa'nın Faaliyetleri (1887-1889). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(14), 139-156.

Hacısalihoğlu, M. (2020). *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Jelavich, B. (2013). *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl*. (Çev. Z. Savan, H. Uğur). İstanbul: Küre Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 1999).

Karpat, K.H. (2010). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Köseoğlu, M. (2024). Kilise ve Mektepler Kanunu Hükümlerinin Tatbik Edilmesinde Manastır Vilayeti Örneği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (35), 18-47.

- Köseoğlu, M. (2023). *Makedonya'da Mezhepçilik ve Milliyetçilik Faaliyetleri ile Kilise ve Mektep Anlaşmazlıkları (1875-1910)*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.
- Nizamoglu, Y. (2014). Manastır Vilayet Gazetesi Gözüyle Manastır (1905-1906). *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi 30 Eylül-04 Ekim 2013*, İstanbul, Türkiye.
- Özcan, U. (2013). 1878-1912 Yılları Arasında Manastır Vilayeti'nde Okullaşma ve Okullaşmanın Milliyetçilik Üzerindeki Etkisi. *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, 3(1), 353-423.
- Öztunç, H.B. (2020). *Manastır Tanzimat Döneminde Bir Rumeli Şehri Sosyo-Ekonomik Yapı (1839-1876)*. İstanbul: Kitabevi.
- Parlatır, İ. (2014). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınları.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
 2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uydıklarını kabul etmektedir.
 3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
 4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-